

Plasticky zdobená mazanica - Levice Géňa

Úvod:

Výskyt plasticky zdobenej mazanice patrí k jednému z mnohých kultúrnych fenoménov doby bronzovej. Najčastejšie sa objavuje vo forme zlomkov alebo ako väčšie kusy v rôznych sídliskových kontextoch. Na území Slovenska sa problematikou plasticky zdobenej mazanice zaoberal hlavne Jozef Paulík. V ČR diskusiu o plasticky zdobenej mazanici otvoril Ján Bouzek. Ďalej k tejto problematike prispeli napríklad Vladimír Podborský a Antonín Beneš. Potreba novšieho spracovania nálezov mazanice s plastickou výzdobou bola vyvolaná nedávnymi nálezmi z Levíc.

Nálezová situácia a opis nálezov:

Poloha - Nálezisko sa nachádza južne až juhozápadne od intravilánu mesta Levice, v rovinatej časti Podunajskej nížiny. Plocha stavby sa pred tým intenzívne využívala ako orná pôda. Pred začiatkom výskumu bola plocha narušená predchádzajúcimi terénnymi úpravami súvisiacimi s výstavbou. Početné zvyšky keramiky, mazanice, zvieracích kostí a fragmentov drobných bronzových predmetov dokladajú osídlenie lokality v strednej až neskorej dobe bronzovej. Fragmentsy mazanice s plastickou výzdobou pochádzajú z dvoch objektov (8 a 9).

Objekt 9

Objekt bol zistený až na podloží ako jama nepravidelného tvaru a výplňou tmavej sivohnedej farby. Nálezy keramických fragmentov, úlomkov mazanice, zvieracích kostí a zlomkov drobných bronzových predmetov, ktoré sa koncentrovali hlavne do hĺbky 15-20cm nasvedčujú tomu, že pôvodne exploatačné jamy boli dodatočne využité ako odpadové jamy. Na základe spoločného výskytu fragmentov mazanicových rebier spolu s keramikou mohylovej kultúry datujeme nálezy s veľkou pravdepodobnosťou do strednej doby bronzovej. Z objektu pochádza zhruba 103 fragmentov mazanicových rebier. Na niektorých rebrách sú viditeľné odtlačky dreva alebo hlineného podkladu. Taktiež na fragmentoch môžeme pozorovať rôzny stupeň prepálenia.

Objekt 11

Objekt bol objavený v čiastočne odstránenej ornici v hĺbke cca 0,40-50m od pôvodného povrchu. V ornici sa črtal ako koncentrácia zlomkov mazanice. Objekt obsahoval väčšie zlomky dvoch mazanicových útvarov vo forme cípov a jedného oblúkovite ohnutého útvaru s aplikovanými plastickými rebrami a fragmenty mazanice s rovnou stenou. Uloženie fragmentov naznačuje, že sa nenachádzali v pôvodnej funkčnej polohe. Tento objekt nie je možné datovať, vzhľadom na absenciu chronologicky citlivého materiálu. Približné chronologické zaradenie môžeme odhľadať len na základe analogických nálezov.

Príklady analógií- nálezy plasticky zdobenej mazanice

Z hľadiska formy najbližšiu analógiu k našim nálezom plasticky zdobenej mazanice, ktoré radíme ku skupine cípovitých útvarov čiastočne upevnených na podklad, predstavujú nálezy z Trebatíc, okres Piešťany. Tak isto ako v Leviciach, aj tu sa na zadnej strane kusov nachádzajú odtlačky dreveného trámu. Tento sídliskový objekt je na základe keramického materiálu datovaný do stupňa BD kultúry stredodunajských popolnicových polí. Po vizuálnej stránke je nálezov z Levíc blízky nález z Tornale, okres Revúca. Jedná sa o fragment, ktorý je zaradený do pilinskej kultúry. Väčšina nálezov plasticky zdobenej mazanice na Slovensku pochádza buď zo zahĺbených stavieb, z ohnísk alebo pecí a predovšetkým z jám. Analógie z Čiech pochádzajú napríklad z výskumu realizovaného na lokalite Praha - Miškovice. Pochádzajú odtiaľto rovnaké fragmenty trojbokých rebier ako z Levíc Géne, rozdiel medzi bol jedine v tom, že rebrá z Levíc boli prevažne upevnené na dreve zatiaľ čo fragmenty z Miškovic boli podľa autorov pripevnené na hlinenom podklade.

Funkcia objektov s plasticky zdobenou mazanicou

1. Výzdobný architektonický prvok

Nálezy na niektorých lokalitách naznačujú, že kusy plasticky zdobenej mazanice dekorovali steny stavieb. Mohlo ísť o dekoráciu samotných stien, horného okraja stien alebo otvorov pre vstupy či okná. Ako výzdobný prvok exteriéru architektúry interpretoval Jozef Paulík aj nálezy z Trebatíc. Nepočetnosť nálezov plasticky zdobenej mazanice z architektúry, by mohli svedčiť o výnimočnosti stavieb, na stenách ktorých bola aplikovaná.

2. Výzdobný prvok ohniska/pece

Početné doklady využitia plastickej zdobenej mazanice na výzdobu lemu kotlovitých ohnísk uvádza v rámci Karpatskej kotliny Ištvan Bóna. Najväčšia koncentrácia zdobených ohnísk je zaznamenaná na tellových sídliskách. Ornamentika ohnísk z Karpatskej kotliny má pomerne jednotný štýl, preto Bóna naznačil možnosť, že ich vyrábali potulní špecializovaní remeselníci. Nálezy na Slovensku pochádzajú napríklad z výskumu otomanskej kultúry v Barci. V Čechách sa predpokladá súvislosť s výzdobou ohniska u nálezov cípovitých útvarov mazanice zo sídliskovej jamy z Kutnej Hory.

3. Súčasť kultového objektu

Medzi najčastejšie interpretácie prevažne českých a slovenských bádateľov patrí idea kultového objektu alebo obetiska. Viedlo ich k tomu špecifické zloženie materiálu - početná keramika, často súbory nádob, prepálené fragmenty zvieracích kostí alebo celé zvieracie kostry, prípadne uhliky - spolu s výskytom fragmentov plastickej zdobenej mazanice. V niektorých prípadoch príliš veľká snaha v súvislosti s unikátnym druhom nálezov viedla aj k pomerne nepodloženým rekonštrukciám pôvodného tvaru len čiastočne zachovaných fragmentov, následne interpretovaných ako obetné stoly/tabule. Plastickej tvarovaná mazanica sa objavuje aj v objektoch, ktoré sa považujú za obetné jamy.

Rekonštrukcia a závery

Nálezy plastickej zdobenej mazanice zo záchranného výskumu v Leviciach- Géni rozširujú doposiaľ známe nálezy plastickej zdobených mazaníc zo širšieho priestoru strednej Európy. Doteraz publikované nálezy sú charakteristické pomerne nízkym informačným potenciálom a s najväčšou pravdepodobnosťou predstavujú len veľmi redukovaný počet reálne existujúcich prvkov v dobe bronzovej. Túto skutočnosť mohli zapríčiniť viaceré faktory. V prvom rade ide o zlú odolnosť slabo vypálenej resp. nevypálenej hliny, no tesne za tým nasleduje aj stav výskumu, stav publikovania, stav zachovania, zlá manipulácia alebo malý dôraz kladený na význam tvarovanej mazanice. V obmedzenej miere prinášajú nálezy z Levíc aj informácie súvisiace s otázkou funkčnej interpretácie artefaktov. Čo sa týka obdobia výskytu plastickej zdobenej mazanice v strednej Európe, tak na území Karpatskej kotliny sa vo väčšej miere začala využívať v staršej dobe bronzovej, v oblasti Slovenska a Čiech najmä v strednej dobe bronzovej v rámci rozšírenia mohylových kultúr a v kultúrach popolnicových polí mladšej doby bronzovej. Dva veľké mazanicové útvary s plasticťou výzdobou z objektu 11 boli pôvodne upevnené na horizontálnom drevenom tráme s cípmi smerujúcimi nahor. Pravdepodobne tvorili jeden celok podobne ako mazanicové cípy z Trebatíc. Stopy po prepálenom ohnutom dreve na spodnej strane fragmentu indikujú jedine upevnenie na nelineárnom podklade. Zreteľné odtlačky štiepaného dreva na zadnej strane jedného z cípov mohli vzniknúť len pri kontakte dreva z mäkkou hlinou. Dokladajú teda výrobný postup, pri ktorom mazanicový cíp vyhotovovali na drevenom tráme. Všetky kusy majú precízne upravenú frontálnu stranu, na základe toho predpokladáme, že mazanicové útvary boli určené pre pohľad spredu. Odlišným typom zdobenej mazanice sú fragmenty rebier z objektu 9. Profil a veľkosť týchto rebier sú porovnateľné s profilom a veľkosťou rebier aplikovaných na povrch útvarov z objektu 11, ale vyskytujú sa aj rebrá menšie. Na zadnej strane sa zachovali stopy po upevnení na štiepanom dreve alebo hlinenom povrchu. Funkcia týchto rebier bola pravdepodobne taktiež dekoračná. Analogických nálezov k nim nie je veľa a väčšina pochádza zo sídliskových jám alebo nejasných kontextov. Charakter objektu 9 a materiálu z neho však zodpovedá skôr typu odpadovej jamy. Výsledky mineralogických analýz vybraných vzoriek určili u rebier vysoký stupeň prepálenia, na základe čoho usudzujeme, že toto prepálenie vzniklo s veľkou pravdepodobnosťou pri deštrukcii ohňom. Je otáznosť, či fragmenty rebier z objektu 9 z Levíc- Géne, buď so zreteľnými odtlačkami dreva na zadnej strane alebo aplikované pôvodne na hlinený podklad, mohli tvoriť výzdobu stien domov. Uvedenú možnosť je ale potrebné považovať len za jednu z možných alternatív funkčného umiestnenia plastickej zdobenej mazanice z Levíc- Géne.

Literatúra: KMEŤOVÁ, P. - HLADÍKOVÁ, K. - GREGOR, M. 2010: Plastickej zdobená mazanica z Levíc-Géne. In: Popolnicové polia a doba halštatská. Nitra, 139-160.